

MARGRIETE

Kathleen Vereecken

Margriete

Roman

DE GEUS

Dit boek kwam tot stand met de steun van Literatuur Vlaanderen.

© Kathleen Vereecken, 2022

Omslagontwerp Paul Pollmann

Omslagillustratie Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinflanders.be,

foto © Dominique Provost

ISBN 978 90 445 4692 7

NUR 301

www.kathleenvereecken.be

‘Maar, Mevrouw, ze hebben immers een goed verstand, dat hen in staat stelt om te begrijpen en te leren, zoals mannen dat hebben, waarom leren ze dan niet meer?’

‘Omdat, dochter, de maatschappij het niet van belang acht dat ze zich mengen in datgene dat aan mannen overgelaten moet worden.’

– Christine de Pizan (1405)

Er is geen water meer.

De rivieren zijn bedekt met een ijskorst zo dik als de muren van haar geboortestad. Ze had nochtans graag gevaren, veel liever dan het eindeloze schudden en schokken te ondergaan van het reizen over land. Maar varen is niet aan de orde. Het is nooit aan de orde geweest, zegt haar broer, want Maaseik en Gent laten zich niet verbinden door één rivier. Dus hobbelen ze hard van herberg naar abdij, van abdij naar herberg over de bevroren aarde.

Naar buiten kijken.

Het land is grauw, de hemel zit dicht alsof het nooit meer lente zal worden. Ze trekt haar mantel steviger om zich heen, graaft met haar handen diep in de bonten mof, en probeert niet aan thuis te denken. Dus denkt ze aan thuis. Aan alles wat veilig en vanzelfsprekend was. Aan haar vader, die zoveel kon, maar stilaan verdwaald raakte in zijn eigen hoofd tot hij eindelijk verlost werd. Aan haar moeder, die haar vasthield. Mijn jongste, zei ze, mijn kleine meisje. En dan zachter. Mijn Margriete. Ze kusten elkaars handen, om beurten. De jongste kuste eerst, vluchtig en verlegen. De oudste volgde, diep en zacht, alsof het moest blijven duren. Ze zaten die dag nog lang samen aan de tafel zonder veel te zeggen, lang genoeg om de binnenvallende zon te zien verglijden van tafel naar vloer. Ze wisten dat het lang zou duren voor ze elkaar terugzagen. Ooit misschien, in de eeuwigheid.

Toen hun moeder stierf, reisde haar oudste broer terug naar zijn geboortegrond. Hij kwam voor zijn moeder, maar ook voor haar, de jongste.

Ze heeft haar broer, dat is veel. Ook hij is oud, bijna een halve eeuw. Hij zou haar vader kunnen zijn. Dat is hij in zekere zin ook. Hij is wijs en geleerd, en heeft haar alles geleerd wat ze kan. Of nee, dat is niet waar. Haar moeder heeft haar veel geleerd. Die zong wiegeliedjes en sprak zachte woorden, vertelde verhalen. Liet boter en honing op de tong van haar dochter smelten zodat die soepel werd. En een soepele tong die zoet gehouden werd, zou beter in staat zijn de woorden te vormen. Luisteren, praten. En lezen. Ze houdt nog steeds van boter en honing, die geven haar trek in verhalen. En verhalen geven haar op hun beurt trek in boter en honing. Van alles wat haar moeder haar geleerd heeft, is lezen haar het dierbaarst. Maar haar broer, de oude man die nu ingedut heen en weer wiegt en zacht snurkt, leerde haar het beste wat een mens kan leren. Hij liet haar proeven van de schilderkunst. En toen hij zag hoezeer ze er smaak in kreeg, leerde hij haar meer, leerde hij haar alles wat hij zelf wist en kon. Haar en Jan en Lambrecht, net zoals hun vader het hem ooit leerde.

De materie.

Een schilder zonder materiaalkennis is een verloren zaak, een knoeier. Dat vertelde hij hun keer op keer. Het werk moest de maker kunnen overleven, en een knoeier zou daar nooit in slagen. Gebrek aan materiaalkennis was onvergeeflijk. Een schande voor het schildersambacht. Hij zei het en bleef het zeggen tot het hen verveelde. Maar hij geloofde in herhaling, en het werkte. Ze wisten nu alles en zouden het nooit meer vergeten.

Ze besepte al snel dat ze privileges kreeg die de meeste andere

meisjes niet kregen. Als vrouw zou zij zich vooral op het schilderen van miniaturen toeleggen. Hoe perkament zich gedroeg. Welke penselen ze moest gebruiken en hoe. Dat ze eraan mocht likken om ze nog fijner te maken, tot ze van goud en lapis lazuli niet alleen de kleur maar ook de smaak kende.

En dan.

Genereus wijdde Hubrecht haar en hun twee broers in het schilderen van grote panelen in. Dus keek ze ook hier gretig toe en leerde. Over champagnekrijt en doodgebrande gips, lederlijm en beenderlijm. Hoe alles moest gesmolten en gebonden worden in warm water – nooit kokend! En dan voorzichtig aluin toevoegen om de lijm watervast te maken. Een klein beetje maar, vlak voor het gebruik. Daarna kon het plamuren beginnen. Dun als een sluier, leerde hij hun. Vier lagen. Vijf lagen, nog beter. Geduld hebben. Niet drogen in de zon. Niet drogen bij het vuur, want dan kreeg je barsten en scheuren. Wachten. Altijd wachten.

En dan.

Leren van de Italianen die dachten dat de Vlamingen, de ‘oltramontani’ zoals ze genoemd werden, alleen maar in tempera konden schilderen. Hubrecht kon het allemaal, en beter dan wie ook. Hij zocht en probeerde en viel en stond weer op. Hij maakte een mengsel, aangevuld met notenolie en lijnolie, kookte het tot een vernis die de kleuren glanzend en vurig maakte, en voegde er een houtlijmoplossing aan toe. Hij deed het hun voor tot ze het helemaal onder de knie hadden. En hij had gelijk, helemaal gelijk. Zijn kleuren glanzden dieper en heviger dan die van elke andere schilder. En zij, zij en haar broers, kennen het geheim.

Hij is een goede man, haar oude broer, een zachte man. En de beste schilder van het Land van Loon. Ze kennen zijn naam tot in Gent en ver daarbuiten.

Daarom hobbelen ze nu hard en eindeloos over bevroren wegen.

De paarden dampen, sjokken verder, zwaar en moe. De tijd dringt. Nog even en de schemering zet in. Ze willen Gent bereiken voor de avondklok luidt.

Haar vingers zijn alweer koud en blauw, haar tenen gevoelloos. Ze verlangt naar een bed dat niet bezoedeld is door de vlooiën en het zweet van de lijven voor haar. Naar de rust van een huis zonder brallende dronkaards. Naar warmte, droge warmte vooral. Ze heeft geen idee van wat hun wacht. Maar Hubrecht zegt dat het goed zal zijn.

Ze kijkt uit het raam van de koets. De grootste stad van de Lage Landen steekt kil en grauw af tegen het witte landschap.

Bij het begin van de schemering komen ze bij de Sint-Clara-poort aan. Een vrouw met lazarusklep kijkt hen uitdrukkingloos aan. Ze laat de klep ratelen, maar maakt geen aanstalten tot bedelen. Haar wangen en lippen zitten onder de bloederige bulten. Haar wollen kleren, grauw met rode draad, zo valt het naar beneden druppelende bloed minder op, kleuren bij haar gelaat. Ze stopt met bewegen, alsof ze nu al bevroren is. De stadswacht leest de brief die Hubrecht hem laat zien, laat hen binnen. Een man met bruine kaproen urineert in een grote ton en kijkt het rijtuig suffig na. Dat de leerlooiers tevreden zullen zijn met het extra vocht, gromt Hubrecht. Zijn ogen lachen, zijn mond niet. Daarvoor is hij te moe.

Maar zij, zij herleeft. Ze steekt haar hoofd naar buiten en kijkt naar de stad die de hare zal worden. Hoge torens op een rij wijzen naar de donker wordende avondlucht.

Aan de buitenranden van de stad, in het drooggelegde moerasgebied, staan de huizen van de handwerklieden. Rook kringelt uit een gat in de daken omhoog. Er hangt een dikke walm

boven de stad. Ze ademt diep in. Dit is de geur van veiligheid en warmte, de geur van thuiskomen. Haar ogen prikken, maar dat is natuurlijk door de rook en het roet. De vermoeidheid ook. De straat wordt versperd door een kar met grote vaten, die gelost worden. Margriete kijkt opzij naar een jonge vrouw, die tegen de zijgevel van een huis aanleunt. Haar gezicht is kinderlijk rond, haar kin een beetje spits. Ondanks de schemering is bijna alles aan haar licht. Haar ogen, haar witblonde haar, haar gele kledij. Ze is jong, erg jong, en kijkt elke langslopende man nadrukkelijk aan, met meer wanhoop dan overtuiging. Dan ziet ze Margriete. Haar ogen zijn bijna transparant. Allebei wenden ze de blik af. Margriete voelt haar schaamte. Of is het haar eigen schaamte? Vanuit haar ooghoeken ziet ze hoe een man het meisje aanspreekt. Hoe ze daarna samen in een steeg verdwijnen. Het rijtuig zet zich weer in beweging.

Na de lemen huizen en de zijstraatjes vol mest van varkens, koeien en ganzen, groeit de binnenstad tot hoogten die ontzag inboezemen. Brede geplaveide straten met stenen huizen van wel vijf verdiepingen hoog. Vlaggen, uitbundig beeldhouwwerk, baldakijnen. Hevige kleuren, contrasten, goud en vermiljoenrood en wit, verlicht door fakkels. Ze maken het halfduister weer wakker, en elke herinnering aan het grijs verdampt.

Het ijs op de Schelde scheurt open, wordt weggedrukt door het bruisende geweld van de grote watermolen.

‘We zijn er bijna nu,’ zegt Hubrecht.

Nog even, en ze zullen het weer warm hebben.

Ze houden stil voor een woning die de breedte van een volledig huizenblok inneemt. Kleurige vlaggen met wapenschilden, een geblokt en een met rennende herten, versieren de gevel. Alweer rood dat in de schemering op zwart begint te gelijken, en goud. Toortsen verlichten de gevel, uitnodigend en intimiderend tegelijk. Precies op dat moment horen ze de avondklok,

hier en daar ook hoorngeschal. Het werk stopt, het leven valt stil. Nog even en de hele stad zal zich in duisternis kleden.

De deur gaat open, een bad van licht en warmte, terwijl de onweerstaanbare geur van gebraden vlees naar buiten drijft. Ze kreunt en slikt haar speeksel weg. De dienstbode, een lange magere man, gaat hun voor naar de ontvangstkamer. Hij opent de dubbele deuren en vraagt hun even te wachten. Ze kijkt naar de vloertegels met heraldische tekens, naar de dikke wandtapijten met verre landschappen en jachttafereelen, naar het kobaltblauwe plafond met goudkleurige sterren beschilderd. Haar kap glijdt van haar hoofd, haar golvende bruine haar komt tevoorschijn. Klein voelt ze zich.

Haar broer bekijkt haar met half dichtgeknepen ogen. Ze glimlacht betrapt.

‘Je zult zien: ze vallen best mee.’

Ze knikt en ontspant wat.

‘Heb je ook zo’n honger?’

‘Ik kan een paard op.’

‘We hebben ze nog nodig,’ zegt hij.

Ze lachen geluidloos.

‘Eindelijk,’ klinkt het achter hen.

Een kleine man komt met gespreide armen op haar broer af. Ze begroeten elkaar hartelijk en praten even over de reis over het bevroren land. Dat hij een vat rijnwijn heeft meegebracht uit het Land van Loon, zegt Hubrecht. De beste. Om hem alvast te bedanken voor zijn gastvrijheid, en om te bewijzen dat rijnwijn even lekker is als de Poitouwijn en de Bourgondische wijn die de Gentenaars zo graag drinken. De kleine man lacht, in zijn ogen leest ze dat hij niet van rijnwijn houdt.

In de deuropening achter hem staat een vrouw, oud, maar niet zo oud als haar moeder was. Haar handen houdt ze ter hoogte van haar middel verborgen in haar wijde mouwen. De

twee vrouwen kijken elkaar aan, hun blik blijft gereserveerd. Pas wanneer de mannen hun begroeting afronden, komen ook zij tot leven.

‘Mijn zuster Margareta,’ zegt Hubrecht, terwijl hij met zijn hand in haar richting wijst.

‘Margriete,’ zegt ze zacht, met een verontschuldigende blik op haar broer. Ze kijkt even naar de grond en maakt een buiging. Wanneer ze weer opkijkt ziet ze eerst de minzame glimlach van de kleine man die haar welkom heet in zijn huis. Zijn vrouw komt dichterbij en knikt haar toe. Haar glimlach is afgemeten, zuinig. Ze bekijkt Margriete van kop tot teen, blijft met haar grijze blik zweven rond haar mond, haar haren, haar ogen. Ze schudt haar hoofd, nauwelijks merkbaar.

‘Wat bent u nog jong,’ zegt ze.

Margriete aarzelt, vraagt zich af of ze zich moet verontschuldigen voor haar jeugd.

‘Negentien,’ zegt ze in de plaats daarvan. ‘Ik ben al negentien. Mevrouw.’

Er glijdt een spottend glimlachje over het gezicht van haar gastvrouw.

‘Annekin zal u uw kamer tonen. En aan u.’ Ze kijkt naar Hubrecht, die het aanbod wegwuift. Hij heeft zijn eigen huis in Gent.

‘Geen sprake van,’ protesteert de vrouw. ‘Weet uw dienstbode van uw komst? Het zal er koud zijn.’

‘En eten?’ vult de kleine man aan. ‘Er staat vast geen maaltijd klaar, terwijl hier...’ Hij gebaart breed en trekt zijn ogen wijd open.

Margriete voelt haar maag samentrekken van de honger, ziet vanuit haar ooghoeken hoe ook haar broer zal zwichten.

‘Maar eerst een bad,’ zegt de vrouw. Haar ogen flitsen opzij naar een dienstbode, die knikt.

‘Het water staat al op het vuur.’

Ze komt dichterbij, legt haar hand op Margrietes bovenarm, en zegt zacht: ‘De gebraden hanen lopen niet weg van de tafel, ze zijn namelijk dood.’

Het warme water wolkt de kille kamerlucht in.

Dat ze het wel alleen kan, dat baden, wilde ze zeggen tegen de meid die Annekin heet. Vooral omdat het meisje nog zo jong is. Veertien hooguit. Maar de waarheid is dat ze zelfs daarvoor te moe is. Dus laat ze zich met gesloten ogen het schrobben van haar rug en het opgieten van het zachte water over haar schouders en armen welgevallen, blij dat de meid zwijgt. De zeep geurt naar lavendel en doet haar denken aan die keer dat ze met haar broers meereisde naar het drukke Rocamadour. Ze was nog maar een kind toen ze diep onder de indruk raakte van de stad die boven op de rotsen lag, van de tientallen pelgrims die in hun hemd en op hun blote knieën de meer dan tweehonderd traptreden naar de kerk beklommen. Van de kerk zélf, de grote toegangsdeur behangen met afgesneden vlechten van vrouwelijke boetelingen, als straf voor hun ijdelheid. Maar vooral van de geur van lavendel in de vallei. Toen ze rook en wilde blijven ruiken en niet begreep waarom de geur minder intens werd naarmate ze hem langer opsnoof. Als wilde hij haar duidelijk maken dat ze te veel wilde, te gulzig was. Ze zou kunnen slapen nu, ze is over de honger heen. Maar dat zou onbeleefd zijn tegenover haar gastgevers.

‘Heer Joos en vrouwe Lysbette verwachten u stilaan,’ zegt Annekin.

Haar ogen gaan open, moeizaam, alsof ze uit een droomslaap komt. Met tegenzin hijst ze zich uit het bad, voelt zich op slag zwaar en merkt hoe beurs haar billen voelen van het lange zitten op een bank met een veel te dun kussen in de wiebelende

wagen. Ze kiest haar kleren uit, maar niet te zorgvuldig. Wat bovenaan in haar kleedkist ligt, is goed genoeg. Het wordt een groene jurk. Meisjesgroen, zal de vrouw ongetwijfeld zeggen. Het is weer eens wat anders dan rood en goud, zal zij denken.

In de traphal maakt de geur van gebraden vlees haar maag weer wakker. Annekin laat haar de eetkamer binnen. De lange tafel staat gedekt voor acht, de kaarsen in hoge kandelaars branden in veelvoud. Voor de haard soezen twee witte windhonden. De andere gasten komen in één gulp binnen achter haar, begeleid door gastheer en gastvrouw. Hubrecht lacht haar toe, kijkt naar de tafel, trekt zijn wenkbrauwen veelbetekenend op. Eindelijk eten.

Heer Joos en zijn vrouw nemen plaats aan het hoofdeinde.

‘Het wordt een bescheiden maaltijd, want we zijn maar met weinigen vanavond,’ zegt hij en hij laat zijn arm denkbeeldig over het gezelschap heen glijden. ‘Een beetje familie, een paar goede vrienden, en niet te vergeten onze dierbare gasten, die ik hopelijk ook vrienden mag noemen: meester Hubrecht van Eyck en zijn bevallige zuster.’

Hubrecht knipoogt naar haar vanaf de overkant van de tafel. Als antwoord duwt ze haar kin nauwelijks merkbaar een beetje de hoogte in. De glazen worden geheven, de kruidige wijn met honing vloeit zoet naar binnen. Dienstboden brengen schotels gebakken steur met vijgen en amandelen, gestoofde peren, gebraden hanen – eindelijk! – met rode vruchtensaus en nog meer amandelen, geurige kazen en taart met felgekleurde notenpasta, in rood en groen.

Het eten verzadigt haar snel, de zoete wijn verdooft. De vrouw naast haar, een schoonzus van de gastgevers, stelt vragen over haar kindertijd, over de reis. Over Hubrecht en zijn kunst. En zij, ze is tot niet veel meer in staat dan korte antwoorden te

geven, glimlacht af en toe om meer dan alleen maar beleefd te zijn.

‘U bent vast moe,’ hoort ze nog. En weer glimlacht ze en knikt.

Die avond glijdt ze tussen frisgeurige voorverwarmde lakens in bed. Bedenkt nog vaag dat ze niet eens verteld heeft dat ook zij schildert. Bedenkt nog vager dat dit misschien ongepast zou geweest zijn. Even ongepast als haar verzuim wederkerige vragen te stellen aan haar tafelenote. Dat ze in andere omstandigheden wakker zou liggen van dat besef, gekweld door de gedachte aan wat anderen nu zouden denken over haar. Maar dan hoort ze in gedachten haar broer Jan. Hoe gemakkelijk die zich door het leven beweegt. Hoe zei hij het ooit?

‘Je zou je veel minder zorgen maken over wat anderen over je denken als je zou beseffen hoe weinig ze dat doen. Iedereen is vooral met zichzelf bezig, en met de indruk die hij op anderen maakt. En zo blijft de mens eeuwig ijdel bezig.’

De herinnering doet haar lachen.

Ze glijdt weg in een droomloze slaap.